

***Dubrovnik:
istorijski i savremeni značaj Starog grada***

Izveštaj pripremio:

dr. John B. Allcock

(Naučno-istraživačka sekcija za jugoistočnu Evropu
Univerziteta u Bradfordu)

IZJAVA VEŠTAKA
DATA
MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM SUDU
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU
NA OSNOVU PRAVILA 94 Bis.

Sadržaj

	Stranica
<u>Uvod: svrha ovog izveštaja</u>	4
<u>Stari grad Dubrovnik</u>	4
<u>Osnivanje grada Dubrovnika i Dubrovačke Republike</u>	5
<u>Arhitektonska baština Dubrovnika</u>	7
<u>Dubrovnik u XIX stoleću</u>	8
<u>Uspion turizma</u>	9
<u>Turizam i posledice rata</u>	13
<u>Kulturni identitet</u>	14
<u>Dubrovnik i njegova okolina</u>	15
<u>Demilitarizovani status grada</u>	16
<u>Zaključak</u>	17
Tabele:	
Tabela 1: Porast stanovništva, 1981.-1991.: Jugoslavija, Hrvatska i Dubrovnik	9
Tabela 2: Uloga turizma u jugoslovenskom platnom bilansu, 1965.-85. (iznosi u milionima US\$)	11
Dijagrami:	
Dijagram 1: <i>Hrvatska: Noćenja turista</i>	18
Dijagram 2: <i>Hrvatska: Noćenja turista po zemljama iz kojih dolaze, 1989., 1993. i 1994.</i>	19
Mape:	
Mapa 1: <i>Opština Dubrovnik</i>	20
Mapa 2: <i>Dubrovačka republika</i>	21
 dr. John B. Allcock: kratka biografija	 22

Dubrovnik: istorijski i savremeni značaj Starog grada

Uvod: svrha ovog izveštaja

Ovim izveštajem žele se postići tri međusobno povezana cilja, relevantna za predmet o kojem je reč. U njemu se

1. definiše Stari grad Dubrovnik i isti stavlja u njegov geografski kontekst.
1. iznosi kratki pregled razloga zbog kojih se grad smatra mestom od izuzetnog istorijskog značaja i kulturne vrednosti.
3. istražuje kako je došlo do toga da istorijsko jezgro Dubrovnika u novije vreme postane pokretač društvenog i ekonomskog razvoja svog područja, tako da događaji koji su ostavili posledice na sam Stari grad dobivaju širi značaj za to područje, za Republiku Hrvatsku, pa i još obuhvatnije.

Stari grad Dubrovnik

Pod Starim gradom Dubrovnikom, koji je predmet ovog izveštaja, podrazumevam onaj deo opštine (*općine*) Dubrovnik koji je omeđen srednjovekovnim gradskim zidinama - područje koje obuhvata 13,38 hektara. Godine 1991. Stari grad je, dakle, obuhvatao samo mali deo područja opštine velike 979 km², i u njemu je živelo samo par hiljada stanovnika od ukupnih 71.419 koliko ih je bilo na popisu 1991. godine. Stari grad je smešten na malom, stenovitom rtu, ukleštenom između brda Srđ (412 m) i Jadranskog mora. Opština u širem smislu proteže se nekih 120 km duž obale južne Dalmacije, a dostiže maksimalnu širinu od samo petnaestak kilometara i na sličan način je, s kontinentalne strane, omeđena planinskim lancem, koji na Ilijinom vrhu dostiže visinu od 1.234 m. (vidi Mapu 1, str. 23).

U opštinu Dubrovnik spada nekoliko dalmatinskih ostrva, od kojih je najveće Mljet. Dimenzije današnjeg Dubrovnika gotovo se podudaraju s dimenzijama stare Dubrovačke Republike (Raguze ili Raguziuma), o kojoj će biti govora niže u tekstu. Iz tog razloga današnje lokalne granice uprave ujedno predstavljaju i granice Republike Hrvatske sa susednim republikama Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom (vidi Mapu 2, str. 24). Prema tome, i Stari grad i administrativna jedinica pod njegovom upravom su izuzetno stari.

Posmatrati Stari grad kao zasebnu celinu po mnogočemu predstavlja veštačko ograničavanje, budući da se njegov ekonomski, društveni i kulturni značaj ogleda ne samo u celoj dubrovačkoj lokalnoj upravnoj jedinici, nego se proteže na celokupno područje Dalmacije, pa čak i Republike Hrvatske. Međutim, značaj Dubrovnika i važnost događaja koji su se u jesen 1991. godine odigrali u Starom gradu i njegovoj okolini u velikoj meri poživaju upravo na arhitektonskim, kulturnim i ekonomskim karakteristikama ove male zone.

Osnivanje grada Dubrovnika i Dubrovačke Republike

Počeci urbanog naselja na ovom mestu ostali su nejasni zbog nedostatka sistematičnih i detaljnih arheoloških istraživanja. Međutim, mogu se naći jasni tragovi o postojanju Dubrovnika još u antičko doba. Prvi pouzdani podaci o postojanju grada na ovom mestu datiraju iz VII veka naše ere, kada se, nakon doselenja Slovena na ovo područje, na današnjoj lokaciji razvilo mešano latinsko-slovensko naselje. Biskupska stolica je tu osnovana 990. godine. Godine 1296. Dubrovnik je jako stradao u požaru, pa je osnovna konfiguracija grada kakvog ga mi danas poznajemo nastala kroz kasniju ponovnu izgradnju.

Nastanak osobenog uređenja Dubrovnika kao aristokratske republike podjednako je slabo dokumentovan. Isto važi i za njegove rane odnose sa susednim silama, iako postoje neki dokazi da su osnovne odrednice o uređenju grada ustanovljene još sredinom XI veka. Razvoj Dubrovnika kao grada-države (poznatog u to doba pod imenom "Ragusa" ili "Ragusium") i jednog od najvažnijih trgovačkih centara mediteranskog područja datira s početka XIII veka, kada je Dubrovnik potpao pod patronat Mletačke republike.¹ Ključni aspekti njegove organizacije određeni su po uzoru na uređenje Mletačke republike:

krajem XIII stoleća ustavno uređenje Dubrovnika dobilo je oblik koji će se, s izvesnim izmenama, sačuvati sve do pada Republike u XIX veku.²

U to vreme na Balkanskom poluostrvu došlo je do uspona nekoliko slovenskih država čiji je značaj sve više rastao, što je doživelo vrhunac sa Carevinom Stefana Dušana Nemanjića (1331.-1355.). Iako je odnos Dubrovnika, kako s njegovim mletačkim gospodarima, tako i sa slovenskim državama u zaleđu, uvek bio problematičan, grad je cvetao kao važna trgovačka spona između Jadranskog mora i unutrašnjosti Balkanskog poluostrva. Od Dubrovnika su vodili veliki karavanski putevi, koji su otprilike sledili putanju današnje ceste preko obalnog planinskog lanca do Trebinja, a odatle se granali prema Beogradu, preko Niša išli u Bugarsku, prelazili preko Kosova, prolazili kroz Skopje i spuštali se do Soluna.³ Proces slavizacije grada verovatno je bio završen do kraja XIV stoleća.

Nakon što je Mletačka republika 1358. pretrpela poraz od strane Ugarske Dubrovnik je prešao pod ugarski protektorat, ali je zadržao značajne slobode, što mu je poslužilo kao temelj za kasniji razvoj u svojstvu nezavisne republike. Godine 1333. Dubrovačka Republika se proširila zauzevši važno poluostrvo Pelješac na severozapadu; godine 1399. pripojila je susedno područje Primorja, a dostigla je konačne granice svoje teritorijalne ekspanzije 1427. pripojivši područje Konavla na jugoistoku. Teritorija

¹ Najpodrobnija i najsistematičnija studija o istoriji Dubrovnika na engleskom jeziku je *Dubrovnik (Ragusa): a classic city-state. /Dubrovnik (Ragusa): klasični grad-država/*, London i New York, 1972., čiji je autor Frank W. Carter. Za srednjovekovni period važan izvor je Bariša Krekić, *Dubrovnik in the 14th and 15th Centuries. A city between East and West. /Dubrovnik u XIV i XV stoleću. Grad između Istoka i Zapada* Norman (OK): University of Oklahoma Press, 1972. Za dodatne pojedinosti vidi John V.A. Fine, *The Early Medieval Balkans. /Balkan u ranom srednjem veku/*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1983; *The Late Medieval Balkans. /Balkan u kasnom srednjem veku/* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1987.

² Carter, *Dubrovnik*, str. 113

³ Vidi mapu u Carter, *Dubrovnik*, str. 103

Dubrovačka republika je tako dostigla otprilike istu veličinu koju ima današnja Dubrovačka općina. Na vrhuncu svoje dominacije, tokom XV veka, grad je čak preuzeo kontrolu nad ostrvima Bračom, Hvarom i Korčulom. (vidi Mapu 2, str. 20) Vredno je pomena da je ova mala, ali dinamična država 1458. godine uspela isposlovati sporazum s Otomanskim carstvom (koje je u to doba već bilo dominantna sila u krajevima Balkana u zaleđu Dubrovnika) kojim se, uz plaćanje redovnog danka, osiguravala zaštita, kao i povlastice za dubrovačke trgovce širom tog carstva.

Pragmatičnost gradskih otaca, zahvaljujući kojoj su uspeli održati nezavisnost iako su bili okruženi mnogo moćnijim državama, ogleda se u njihovom stavu prema verskim običajima. Ustavom je nametnuta verska homogenost stanovništva, koje je moralo pripadati rimokatoličkoj veroispovesti. Dubrovčani su ipak insistirali na tome da verske institucije budu podređene gradskim vlastima - čak kada se radilo o naimenovanju biskupa. Međutim, svesni važnosti susednih pravoslavnih država, Dubrovčani su crkvenim velikodostojnicima drugih veroispovesti ukazivali dužno poštovanje tako što su se prema njima odnosili kao da zauzimaju određeni *politički* položaj. ⁴

Dubrovačka Republika razvila je posebnu vrstu vlasti u rukama zemljoposledničke i trgovačke oligarhije, pod vodstvom kneza kojeg su sami birali. Knez je na svom položaju ostajao samo jedan mesec, a stvarna vlast ostvarivana je preko Velikog i Malog Sabora. Prema proceni Bariše Krekića "sredinom XV veka u Dubrovniku su bile trideset tri patricijske porodice", iako je "uvek bilo desetak porodica koje su predstavljale pravo jezgro patricijske moći".⁵ Čak i nakon turskog osvajanja većeg dela Balkanskog poluostrva, Ragusa je uspela da u velikoj meri zadrži nezavisnost zahvaljujući sretnim političkim okolnostima i veštoj diplomatiji. Prosperitet i bezbednost Republike, kao i visoki osećaj građanske odgovornosti njenih vođa, omogućili su rano uvođenje medicinskih usluga, koje su bile vrlo napredne za svoje doba, pomažući apoteku, i bolnicu za siročad i obezbeđujući karantin za putnike. Vodovod je završen 1444. godine. Trgovina robljem (za koju se smatralo da je "ružna, sramotna i gnusna i protiv svake ljudskosti") ukinuta je već 1416. godine, što svedoči o liberalnoj kulturi grada uprkos njegovim aristokratskim osnovama. ⁶

Bogata narodna književnost nastala je nakon sredine XVI veka, a dela pisaca kao što je dramatičar Marin Držić (1508.-1567.) ili epski pesnik Ivan Gundulić (1589.-1638.) danas se smatraju važnim doprinosom u stvaranju hrvatske (pa i južnoslovenske) književnosti, koja se oslobodila uticaja ranijih latinskih ili talijanskih uzora. I nauke su cvetale, zahvaljujući Marinu Getaldiću (1568.-1626., poznatom po svom radu na specifičnim težinama metala) i astronomu Ruderu Boškoviću (1717.-1787.) koji su stekli evropski ugled. (Ovaj poslednji postao je član Francuske akademije /Académie française/ i Kraljevskog društva /Royal Society/.

Propadanje nezavisne Raguze počelo je početkom XVIII veka, a do pada je konačno došlo s Napoleonovim osvajanjima 1806. godine. ⁷ Nakon Napoleonovog poraza 1815. godine, Dubrovnik je potpao pod vlast Austrije. Krajem XIX veka, naročito nakon političke krize 1903. godine, u pitanje je došao budući ustavni poredak

⁴ U vezi s tim vidi esej "Intelektualni život i kultura" iz dela *Dubrovnik u XIV i XV stoleću* B. Krekića

⁵ Krekić, *Dubrovnik u XIV i XV stoleću*, str. 33-4

⁶ Krekić, *Dubrovnik u XIV i XV stoleću*, str. 37

⁷ Tvrdi se da je general Marmont, kao uvod u događaje koji su usledili, bombardovao grad sa 3.000 topovskih kugli

Austrougarske monarhije. Politička kultura u južnoj Dalmaciji tog doba verovatno je najbolje predstavljena u liku Frane Supila (1870.-1917., novinara iz Dubrovnika) koji je skupa s Antom Trumbižem iz Splita (1864.-1938.) pokušao da skrene političke tokove s puta konzervativnog i uskogrudog nacionalizma i usmeri ih prema saradnji s ostalim južnoslovenskim narodima.⁸ Nakon raspada Austrougarske monarhije po završetku Prvog svetskog rata, Dubrovnik je, zajedno s ostatkom Dalmacije, postao deo nove ujedinjene države Južnih Slovena, u prvo vreme poznate pod imenom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a nakon 1929. godine kao Jugoslavija.

Arhitektonska baština Dubrovnika

Dela velike arhitektonske vrednosti koja se danas mogu videti u Starom gradu Dubrovniku većinom su nastala tokom četiri i po stoleća postojanja nezavisne Dubrovačke Republike.⁹ Iako započete tokom XII stoleća (verovatno na još starijim temeljima) ogromne gradske zidine sačinjene od zaštitnog zida i kula svoj današnji oblik uglavnom su dobile u XV veku, da bi konačno bile završene u drugoj polovini XVII veka. Te zidine spadaju među najkompletnije gradske fortifikacijske sisteme u Evropi i uopšte se smatraju jednim od najfinijih. Unutar te zaštićene zone, bogatstvo i prestiž grada na evropskom nivou ogledao se u građenju palata (kao što je Knežev dvor iz sredine XV veka i Palata Sponza s početka XVI veka), crkava (u Starom gradu se nalaze franjevački, dominikanski i jezuitski samostani) i javnih zdanja kao što je apoteka (1317.), zvonik (1463.) i opštinski ambar (1542.-1590.) Izgled Starog grada takode je veoma upečatljivo obeležen svojim javnim prostorima, a posebno čuvenom glavnom ulicom poznatom kao Stradun (ili Placa), koja se proteže gotovo celom dužinom grada, otprilike u pravcu istok-zapad, a duga je 292 metra.

Snažan zemljotres 1667. godine prouzrokovao je velika razaranja, a rekonstrukcija koja je usledila pružila je priliku da se većina grada ne samo ponovo izgradi, nego napravi savršениjim i lepšim.¹⁰ Građevine tipične za taj period rekonstrukcije su barokna katedrala (1672.-1713.) i jezuitska crkva Svetog Ignatija (završena 1725.). Detaljna kritička procena arhitektonske i istorijske vrednosti ovih zdanja prevazilazi kompetentnost ovog autora. Međutim, neosporno se može ustvrditi da je arhitektonsko nasleđe Dubrovnika izuzetno po svojoj raznolikosti i kvalitetu.¹¹

Nijedna procena značaja arhitektonske baštine Dubrovnika ne bi bila celovita kada bi se zasnivala samo na listi pojedinačnih zdanja. Možda je čak od veće važnosti utisak koji proizvodi koncentracija tih građevina na tako malom prostoru i način na koji su poredane. Posetioци koji su videli grad pre 1991. godine su, bez izuzetka, bili opčinjeni krovovima od starih terakota crepova, izuzetnih po suptilnoj raznolikosti oblika, uglova i boja. Iako je bilo moguće da se nakon vojne akcije 1991. godine građevine u velikoj meri rekonstruišu, štetu koju su pretrpeli dubrovački krovovi, koji

8 Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics. Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: počeci, istorija, politika*. Ithaca i London: Cornell University Press, 1984., posebno str. 96-7

9 Ovaj izveštaj se samo ukratko osvrće na ovaj bitni aspekt značaja grada, pošto verujem da će ostali svedoci upravo o tome posebno govoriti.

10 Neki stručnjaci smatraju da Dubrovnik nikada više nije dostigao svoju lepotu iz doba pre zemljotresa.

11 Popisu arhitektonskih ostvarenja treba, naravno, dodati gradsku baštinu u obliku javnih statua, umetničkih dela, crkvenog nameštaja i istorijske dokumentacije, koje poseduju veliku vrednost i značaj.

su najviše bili izloženi granatiranju je definitivno nemoguće popraviti. Razaranjem Dubrovnika svet je izgubio dragocenost koja se nikada neće moći nadomestiti.

Dubrovnik u XIX stoleću

Dubrovnik je tokom većeg dela XIX stoleća pao u relativni zaborav, što je imalo za nehotičnu posledicu to da je Stari grad bio pošteđen modernizacije, sve dok nije ponovo otkriven kao turistička atrakcija. Kad se bolje pogleda, dolazi se do zaključka da su možda upravo te kratkotrajne ekonomske nevolje bile glavni faktor koji je doprineo očuvanju ove izuzetne riznice evropske arhitektonske baštine.

Razvoj parobrodstva tokom XIX stoleća dovršio je marginalizaciju Dubrovnika koja je počela s Napoleonom. Nakon što je Napoleon ukinuo nezavisnu Dubrovačku Republiku, grad više nije uspevaio da realizuje svoj ekonomski potencijal, i to iz raznih razloga.

Dubrovački trgovci sporo su prelazili s jedrenjaka na parobrode, pa je austrijska linija Lloyd, a ne lokalni brodovlasnici, bila zaslužna za razvoj luke Gruž na severozapadu, koja je nakon 1836. prihvatila njene brodove koji su plovili između Trsta i Patrasa. Iako su verovatno podjednako stare, luka Gruž je do tog doba bila u senci prestižnije luke Starog grada, da bi je potom u XIX veku prevazišla po ekonomskom značaju. Danas Dubrovnik ima dve luke - istorijsku luku pod gradskim zidinama i noviju luku Gruž, na severnoj strani poluostrva Lapad. Istorijska luka je bila preplitka i premalena da bi primala moderne brodove. Luka Gruž se tako razvila da je postala četvrta po veličini na istočnoj Jadranskoj obali, dok je luka u samom Dubrovniku polako pala u zaborav.

Austrijska monarhija pokazala je nedovoljno interesa za razvoj grada, te je odbila da pomogne da se izgradi železnica koja bi zamenila stare karavanske puteve. Železnička pruga je 1885. godine stigla do doline Neretve kod Metkovića, a potom je produžena do pomorske baze u Kotoru. Železnica je, međutim, u prvo vreme služila samo za vojne svrhe i tek 1901. izgrađena je deonica (preko Huma i Uskoplja) do luke Gruž. Ta uskotračna pruga nije odgovarala modernim trgovačkim potrebama, pa je nakon Drugog svetskog rata napuštena i nikada nije obnovljena.¹² U nedostatku dobrih puteva u toj regiji (do 60-ih godina), nedostatak željezničkog saobraćaja predstavljao je ozbiljnu prepreku za ekonomski procvat.

Uspon turizma

U poslednjoj četvrtini XIX veka počeo je da cveta međunarodni turizam na Mediteranskoj obali i grad Dubrovnik je "otkriven" kao izuzetna atrakcija.¹³ Do

¹² Važan izvor za poznavanje dubrovačke moderne pomorske istorije je delo Antuna Ničetića, *Povijest dubrovačke luke*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Pomorski fakultet, 1995. Vidi takođe Vojnopomorska obaveštajna služba /Naval Intelligence Division/: *Jugoslavia*, London, HMSO, Geographical Handbook Series /Serija geografskih priručnika/. B.R. 493B, 1945. tom III, *Economic Geography, Ports and Communications. /Ekonomska geografija, luke i komunikacije/.*

¹³ U vezi s razvojem i značajem turizma vidi Ivo Perić, *Razvitak turizma u Dubrovniku i okolici, od pojave parobrodstva do 1941.g.*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti istraživačkog centra Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1983. Vidi takođe John B. Allcock: "The historical development of tourism in Yugoslavia to 1945"/"Istorijski razvoj turizma u Jugoslaviji do

izbijanja Drugog svetskog rata izvan drevnih gradskih zidina izgrađeno je nekoliko luksuznih hotela koji su ugođavali reke bogatih turista iz ekonomski razvijenih krajeva Evrope. (Neki od tih hotela, kao na primer stari hotel "Imperijal" koji je otvoren 1897. godine i teško oštećen u napadu u oktobru 1991. godine, bili su i sami zdanja od istorijskog i arhitektonskog značaja.) Istorijska luka postala je značajnija kao mesto za usidranje luksuznih jahti nego kao luka za trgovačke brodove. Iako je tokom ranih godina komunističkog razvoja posle 1945. godine došlo do zastoja turizma, nakon privrednih reformi 60-ih godina i otvaranja jugoslovenske ekonomije, Dubrovnik se ubrzo ponovo afirmisao kao dragulj u kruni hrvatskog - pa i jugoslovenskog - turizma. Područje Dubrovnika doživelo je natprosečan demografski i ekonomski porast, a njegov ekonomski uspeh odrazio se i na šire okolno područje. 14

Tabela 1: Porast stanovništva, 1981.-1991.: Jugoslavija, Hrvatska i Dubrovnik

	Stanovništvo procentima		Porast	Porast u
Jugoslavija	1981. 22.424.711			
	1991. 23.528.230		1.103.519	+ 4,29
Hrvatska	1981. 4.601.469			
	1991. 4.784.265		182.796	+ 3,97
Dubrovnik	1981. 43.990			
	1991. 71.419		27.429	+62,35

Izvori: Sažeti atlas Hrvatske /Concise Atlas of Croatia/; Prethodni rezultati: popis stanovništva SFRJ 1991.g., Beograd, SZS, 1992.

Nakon privrednih reformi 60-ih godina turizam je postojano bio jedan od najvitalnijih sektora jugoslovenske ekonomije. Kroz ceo taj period zemlja se redovno oslanjala na zaradu "nevidljivih" da bi popravila negativan trgovački bilans, a u tom nastojanju su više od svega ostalog doprinela tri elementa - novac koji su slali Jugosloveni na privremenom radu u inostranstvu, tranzitne usluge i turizam. Do 1987. godine prihodi od turizma dostigli su sumu ekvivalentnu otprilike 15% državnih izdataka vezanih za uvoz i redovno su predstavljali veoma značajan doprinos održavanju jugoslovenske privrede u životu. 15

1945.g." / u John B. Allcock i Joan Counihan: *Two Studies in the History of Tourism in Yugoslavia /Dve studije o istoriji turizma u Jugoslaviji/*, University of Bradford, Bradford Studies of Yugoslavia, br. 14, 1989.

14 Taj proces sam detaljnije opisao u John B. Allcock: "Tourism and social change in Dalmatia"/"Turizam i društvene promene u Dalmaciji"/, *Journal of Development Studies /Časopis za studije o razvoju/*, 20(1) 1983:34-55. Između 1961. i 1981. Dubrovnik se popeo sa 24. mesta među hrvatskim opštinama po nacionalnom dohotku po glavi stanovnika, na 15. mesto 1991.

15 Vidi *Jugoslavija, 1918.-1988: Statistički godišnjak*, Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1989, str. 145. Termin "nevidljivi" (drugim rečima "nevidljive zarade") odnosi se na izvoz usluga, za razliku od

Zahvaljujući uglavnom svojoj dugačkoj Jadranskoj obali, Hrvatska je imala veliki udeo u turizmu savezne države. Godine 1989. Hrvatska je posedovala oko 66% prijavljenih smeštaja u Jugoslaviji (premda je stvarni postotak sigurno bio viši od toga, ako se u obzir uzmu smeštaji u privatnim kućama). Ako se poslužimo drugim merilima da izrazimo hrvatski udeo, turistička mesta ove republike ostvarila su oko 62 miliona od ukupnih 100 miliona noćenja u Jugoslaviji pomenute godine.

materijalnih dobara, zajedno sa prihodom iz izvora kao što je imovina u inostranstvu.

Tabela 2: Uloga turizma u jugoslovenskom platnom bilansu, 1965.-85. (iznosi u milionima US\$)

Godina	Trgovačka bilansa			Usluge i prometi (neto)					
	Izvoz	Uvoz	Bilans	Sve usluge	Putovanje u inostranstvo	Novčane pošiljke radnika zaposlenih u inostranstvu	Transport	(5) kao % od (4)	(6) kao % od (4)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)*	(9)*	(10)

Izvori : OECD, 1972 (str. 68), 1985 (str.74) i 1987/8 (str.110)

* Krajnji zbir brojki u ovoj tabeli iznosi više od 100% jer se radi o procentima neto bilansa usluga i prometa, a ne samo o prihodima. Kroz ovaj period postojao je znatan i postojan gubitak na investicionom računu.

Nema nikakve sumnje da je Dubrovnik po svim merilima spadao među najvažnija od tih turističkih mesta.¹⁶ U tom periodu grad je ponudio oko 6% registrovanih turističkih smeštaja i ostvario oko 8% noćenja turista u celoj Republici. Mereno prema broju posetilaca godišnje, Dubrovnik je bio prvi među svim hrvatskim turističkim mestima i drugi po broju noćenja stranih turista.¹⁷

Slična slika se dobiva ako se pogleda novčani učinak turizma. Turizam i ugostiteljstvo u Hrvatskoj ostvarili su 1988. godine 49,7% društvenog proizvoda cele federacije u tom sektoru.¹⁸ Te iste godine, turistički i ugostiteljski sektor je sa svoje strane predstavljao 6,6% društvenog proizvoda Hrvatske. Treba naglasiti da se te procene zasnivaju na zvaničnim statističkim podacima, koji redovno potcenjuju ulogu privatnog sektora i "nezvanične privrede". Realističnija procena verovatno bi bila da je taj sektor ostvario oko 10% društvenog proizvoda Republike.

Mogla bi se spomenuti još dva dodatna pokazatelja važnosti Dubrovnika kao turističkog centra. U periodu između 1980. i 1988. godine popunjenost kapaciteta u dubrovačkom hotelskom smeštaju bila je izuzetno visoka, s godišnjim prosekom od 171 dana potpuno popunjenih kapaciteta. Štaviše, kvalitet smeštaja na tom području bio je relativno visok, sa 9,6% hotelskih soba "luksuzne" kategorije i samo 1,5% smeštaja "C" kategorije.¹⁹

Lokalni ekonomski značaj turizma u samoj opštini Dubrovnik bio je daleko veći nego što te brojke navode. Između 1985. i 1990. godine prosečni godišnji udeo turizma i ugostiteljstva u društvenom proizvodu opštine bio je 36,2%, a u ovom sektoru je stalno bilo zaposleno oko 35% od ukupnog broja zaposlenih. Drugim rečima, zvanični podaci pokazuju da je više od trećine privredne delatnosti u tom području nastalo *direktno* od turizma i ugostiteljstva. Ako uzmemo u obzir činjenicu da je turizam stvorio značajne *indirektne* prihode, njegova važnost bila je još veća. Lokalne studije rađene u to vreme pokazuju da je 10-15% troškova koje su turisti imali napravljeno u maloprodajnim delatnostima.²⁰ Otprilike četvrtina dohotka sredstava javnog prevoza dolazila je od turizma, a slično je bilo i sa prihodima lokalnih poštanskih i telefonskih službi. Iz tog razloga je u studiji napravljenoj 1987. godine na Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku procenjeno da bi stvarna vrednost turizma na lokalnom području trebala predstavljati 40,4% društvenog proizvoda, a možda čak i više.²¹

16 Brojke se odnose na dubrovačku opštinu, koja obuhvata područje šire od samog grada.

17 John B. Allock: "Yugoslavia's tourist trade: pot of gold or pig in a poke?" / "Jugoslovenska turistička privreda: zlatna koka ili mačak u vreći?" / *Annals of Tourism Research / Analiza istraživanja turizma* /, tom 13, 1986, 565-588. Posebno vidi Tabelu 2, str. 572.

18 Britanski termin "catering" upotrebljen je u originalu kao prevod reči "ugostiteljstvo". U američkom engleskom može se upotrebiti reč "hospitality". Marksistički ekonomisti (odgovorni za jugoslovenske ekonomske statistike u to doba) odlučili su da upotrebljavaju termin "društveni proizvod" kao merilo privredne aktivnosti, umesto uvreženijih termina "nacionalni bruto proizvod" i "domaći bruto proizvod". Razlozi za to i važnost razlikovanja tih termina ovde nisu bitni, budući da se u ovom kontekstu brojke odnose samo na interne komparacije.

19 Za podatke korišćene u pripremi ovog dela izveštaja zahvalnost dugujem Miri Rechner, bibliotekarki Fakulteta za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku, kao i profesoru Antunu Kobašiću. Vidi Mario Kovačević i Željka Tvrđić, *Analiza turističkog prometa na području općine Dubrovnik u 1990.g.*, Dubrovnik, Turistički savez Općine Dubrovnik, 1991.; Antun Kobašić, "Turizam u razvoju dubrovačkog gospodarstva tijekom XX stoljeća", *Ekonomika misao i praksa Dubrovnik*, II, 1993: 97-115

20 To jest, pored troškova za smeštaj i hranu. Radi se o visokom procentu prema međunarodnim standardima.

Zahvaljujući turizmu kulturni značaj Starog grada bio je ujedno priznat i unapređen. Bogato književno nasleđe, kao i arhitektonske vrednosti ovog područja korištene su za godišnji međunarodni festival Dubrovačke letnje igre. U tom smislu je Dubrovnik, a naročito Stari grad, postao neka vrsta kulturne legitimacije za celu Hrvatsku. Značaj grada priznat je 1979. godine time što mu je UNESCO dodelio status mesta svetske kulturne baštine, a to je još više doprinelo njegovoj reputaciji međunarodne turističke destinacije.

Turizam i posledice rata

Turistički sektor jugoslovenske privrede je opustošen kada je izbio rat, a budući da je Hrvatska obezbeđivala najveći udeo u turističkim uslugama i istovremeno ubirala najveće koristi od tog sektora, ona je pretrpela i ogromne posledice. Broj turističkih ležaja kojima je raspolagala Hrvatska bio je na vrhuncu 1988. godine kada je iznosio 926.349, da bi 1992. godine opao na 534.548.²² Broj turista opao je s maksimuma od 10,5 miliona 1987. godine, na samo dva miliona 1992. godine. (Vidi dijagrame 1 i 2, str. 21 i 22.) Naročito teško bila su pogodena letovališta na obali koja su ranije bila posebno dobro posećena od strane stranih turista.

Čak i ako se uzme u obzir određen stepen rekonstrukcije i obnove, opšte stanje stvari jasno se ogleda u statističkim podacima. U Dubrovniku je 1990. godine bilo registrovano 20.513 raspoloživih turističkih ležaja, dok je taj broj 1994. godine spao na 12.277.²³ Cifra od 892.579 turista koji su posetili grad 1987. godine spala je 1990. godine na 33.489, a broj njihovih noćenja od oko 5,5 miliona na samo 116.824.

Razlozi za to ne počivaju samo na uobičajenoj osetljivosti na političku nesigurnost koja se uvek negativno odrazi na turističku delatnost, nego i na fizičkom razaranju turističkih smeštaja u Dubrovniku. Pošto je bio cilj da se Stari grad, unutar samih zidina je bio smešten samo jedan mali hotel. Međutim, hoteli u blizini grada takode su stradali u vojnom napadu u jesen 1991. godine.²⁴ Turistički objekti, uključujući i prestižni "Babin Kuk" pretrpeli su znatne štete i zbog toga što su korišćeni kao smeštaj za izbeglice. U tom kontekstu treba spomenuti i razaranje Međunarodnog univerzitetskog centra /Inter-University Centre/ i sedišta Dubrovačkog festivala 6. decembra.

Kulturni identitet

Jedan od najvažnijih faktora koji je doprineo priznavanju kulturnog značaja Dubrovnika bila je činjenica da je on ostao *naseljen grad* i da nikada nije bio sveden na status praznog muzeja. Da bi se utvrdio značaj Starog grada primereno je, dakle, da se dublje proceni snaga i karakter lokalne kulture.

21 Profesor Kobašić, u gorenavedenoj studiji, procenjuje da je turizam ostvario najmanje 50% nacionalnog bruto dohotka.

22 Podaci u ovom odlomku uzeti su iz *Statističkog ljetopisa, 1995.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 1995., str. 350 i 354.

23 Podaci u ovom odlomku upoređuju *Analizu* autora Kovačevića i Tvrdeić, sa *Statističkim ljetopisom 1995.*, str. 544.

24 Detaljni podaci o razaranjima koje su pretrpeli dubrovački hoteli mogu se naći u izdanju Milenka Foretića, *Dubrovnik in War. /Dubrovniku ratu/* Dubrovnik: Matica hrvatska, 2000., str. 95-103.

Pre 1991. godine, postojao je snažan osećaj posebnosti kod onih stanovnika koji su smatrali da "zaista" pripadaju Dubrovniku (*pravi Dubrovčani*), za razliku od onih koji su se skoro doseleli - često privučeni u to područje modernim razvojem turizma. U tom smislu uvreženija obeležja različitosti, kao što je nacionalna pripadnost, bila su u Dubrovniku možda manje važna nego granica između onih koji su bili "starosedeooci" i onih koji se nisu mogli pohvaliti tim statusom.²⁵ Stanovnici grada imali su jak osećaj građanskog ponosa, kao i osećaj vlastite kulturne pripadnosti, što se zasnivalo na nekoliko razloga. Dubrovnik ne samo da ima poseban dijalekt i specifične lokalne narodne nošnje, nego i svoje norme učtivog ponašanja.

U skladu s položajem Dubrovnika, na raskršću različitih civilizacija, i zbog njegove uloge kao trgovačkog i diplomatskog centra, u Starom gradu se ne nalaze samo spomenici rimokatoličke veroispovesti prevladavajuće u Hrvatskoj, nego i spomenici srpske pravoslavne tradicije, kao i jedna od najstarijih sinagoga u jugoistočnoj Evropi. Iako je godišnja proslava Svetog Vlahe, zaštitnika grada Dubrovnika, 3. februara, tradicionalno katolički praznik, obično se obeležava kao značajan dan za *grad*, a ne za neku određenu versku zajednicu.²⁶

Specifičnost kulture u Dubrovniku vrlo jasno se ogleda u rezultatima prvih višepartijskih izbora 1990. godine, kada je ova opština bila jedini izborni okrug u celoj Republici koji je glasao za nezavisnog kandidata za "Društveno-političko vijeće" *Sabora* (Narodne skupštine) i odneo ubedljivu pobjedu u prvom krugu glasanja.²⁷

Za kulturnu osobenost Dubrovnika ne može biti zaslužan etnički model njegove populacije - sa 82% stanovnika koji su se na popisu 1991. godine deklarirali kao "Hrvati", u poređenju sa 78% koliko ih ima u celoj Republici, dubrovačka opština nije bila etnički raznovrsnija od ostalih opština.²⁸ Pre bi se reklo da je njegov specifični karakter nastao (barem delimično) kao posledica turizma. U jednoj izuzetno interesantnoj sociološkoj studiji napravljenoj 1981. godine analizirani su stavovi i "ideološke orijentacije" stanovnika južne Dalmacije.²⁹ Autori te studije otkrili su

²⁵ Taj opšte rasprostranjeni fenomen predmet je jedne značajne sociološke studije autora Norberta Elias i Johna Scotsona, *The Established and the Outsiders /Starosedeooci i došljaci/* (London: Frank Cass, 1965).

²⁶ Ovo se potvrdilo na zapanjujući način kada sam jednom prilikom lično prisustvovao toj proslavi. Iako je dan bio obeležen katoličkom procesijom, završio se humorističkom dramskom predstavom u kojoj su (po uzoru na tradicionalne "Poklade") sve lokalne javne ličnosti izvrgnute ruglu. Predstava se preobrazila u tobožnje suđenje "Turizmu". Nakon što je donesena presuda, na lomači je spaljena lutka koja je predstavljala "Turizam". Teško da se može zamisliti simbolički upečatljivije predstavljanje neprijateljstva između "starosedelaca i došljaka". Značaj tog ukorenjenog osećaja suprotnosti između lokalnog i ne-lokalnog stanovništva (pre nego između različitih "etničkih grupa") postoji u gradu i nakon rata. Veliki priliv Hrvata iz Hercegovine, raseljenih zbog rata - ili oportunistički privučenih mogućnošću zarade od turizma - izaziva mnogo snažniju reakciju nego što su to ikada činile podele između Hrvata i Srba pre rata. Ti "došljaci" su uvek predmet izrugivanja zbog onoga što lokalni stanovnici smatraju njihovim nedostatkom civilizovanih manira.

²⁷ Ivan Grdešić, Mirjana Kasapović, Ivan Šiber i Nenad Zakošek, *Hrvatska u izborima '90.*, Zagreb: Naprijed, 1991., posebno vidi tabelu str. 211-212, "Rezultati izbora za Društveno-političko vijeće, Prvi krug"; takode Mirjana Kasapović: *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Zagreb: Alinea, 1993. Vladajuća stranka, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), nije predložila svog kandidata na izborima za to veće, iako je dobila mesto u kandidovanju za "Vijeće opština". Neobično je da su prilikom oba izbora socijaldemokrati dobili drugo mesto.

²⁸ Takode se ne bi reklo da je u Dubrovniku postojao razvijeniji osećaj "jugoslovenskog" identiteta, sa samo 1,7% stanovništva koje se deklariralo kao "Jugoslaveni", u odnosu na 2,2% u celoj Hrvatskoj. Sažeti atlas Republike Hrvatske, Zagreb: Leksikografski institut Miroslav Krleža, 1993., 124-126.

značajne razlike između profila stanovnika koji žive u velikim primorskim gradskim centrima gdje se osjeća uticaj turizma, kao što je Dubrovnik, i onih u ekonomski slabije razvijenim područjima u unutrašnjosti, koja su bila relativno izvan domašaja turizma. Ovi prvi su se znatno više od ovih drugih odlikovali načinom života "srednje klase" i stavovima koji bi se mogli opisati kao "moderni" i "svetovni".³⁰ Prema tome, razumno bi bilo zaključiti da se, uprkos neospornom uticaju tradicionalnih i historijski zasnovanih činilaca u stvaranju posebnog osećaja identiteta stanovnika Dubrovnika, moraju uzeti u obzir i drugi važni faktori. Tako je jedan od značajnih faktora kosmopolitizam i osećaj "modernosti" zbog čega se ne moraju odreći svog osećaja "hrvatskog" identiteta, ali im se time ipak pospešuje historijski osećaj posebnosti u odnosu na okolna područja zemlje.

Dubrovnik i njegova okolina

Uloga Starog grada kao snažnog podsticaja za razvoj turizma imala je i neke dodatne važne posledice na razvoj opštine kao ekonomskog i kulturnog centra.

Zahvaljujući tome što je smešten ispod "Jadranske magistrale" i što je terminal trajektnog saobraćaja preko Jadranskog mora, ovaj grad je stekao izvestan značaj kao regionalni transportni i saobraćajni centar. Smešten na kraju jednog od retkih modernih puteva koji prodiru u obalni planinski lanac (put za Trebinje), Dubrovnik je takođe veoma značajan za potrebe saobraćaja i transporta velikog dela istočne Hercegovine, kao i Dalmacije.

Uklešten između mora i golih krečnjačkih brda (visine preko 1200 metara najvišim mestima) koja se nadvijaju nad svakim pedljom uske trake zemlje uz obalu, ovaj deo Hrvatske nikada nije spadao u bitna područja poljoprivredne proizvodnje. (vidi Mapu 1, str 24) Međutim, kako svedoče prostrane zone napuštenih terasastih polja, u prošlosti je poljoprivreda na ovom području bila mnogo značajnija, a poslednjih godina razvilo se nekoliko enklava koje su se usredsredile na uzgoj specijalnih komercijalnih kultura, često potpomažući potrebe turizma. Iako je turizam od 1945. godine potisnuo poljoprivredu kao dominantni privredni sektor ovog područja, postoje mogućnosti da se proizvodnja hrane da značajnija uloga, posebno ako bude moguće proširiti navodnjavanje.

Zbog geoloških osobina ovog područja, najplodnija zemlja se nalazi razbacana po malim dolinama. Najznačajnije područje s plodnom zemljom, poznato pod nazivom Konavle, smešteno je jugoistočno od samog Dubrovnika. To je, ustvari, dolina reke Kopačice koja teče paralelno uz obalu, a dugačka je nekih 12 kilometara i široka do 3 kilometra. Najveći deo ove doline koristi se za vinogradarstvo, posebno u njenom jugoistočnom delu. Značajni su i voćnjaci koji se uglavnom nalaze na jugozapadnim padinama. Kultivisano je i još nekoliko malih dolina i pogodnih površina uz obalu, kao i ostrva Šipan i Mljet.

Poluostrvo Pelješac severozapadno od Dubrovnika u svetu je poznato kao područje na kojem se proizvodi vino, naročito u njegovoj središnjoj dolini. Tu se proizvode neka od najpoznatijih hrvatskih visokokvalitetnih vina, kao što su "Dingač" i "Postup".

²⁹ Simo Elaković i Vlaho Brangjolica, *Efekt i posledice ekonomskih, socijalnih i drugih promjena pod utjecajem turizma na Jadranskom području*, Dubrovnik: Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu, 1985.

³⁰ Elaković i Brangjolica, posebno vidi Deo IV, Poglavlje 5, i Deo VI

U poslednje vreme u nekoliko zaklonjenih morskih uvala počele su se razvijati farme za uzgoj riba, kao značajna nova delatnost uveliko pospešena razvojem turizma. Ston je posebno značajan centar te delatnosti, osim što je još od drevnog doba vredno nalazište i mesto proizvodnje soli. 31

Privlačnost Dubrovnika kao razvojnog centra takođe podrazumeva to što se u njemu smestilo nekoliko kulturnih institucija. Pored Fakulteta za turizam i vanjsku trgovinu (ogranak Splitskog univerziteta) u gradu postoji i Muzička akademija. Veoma cenjeni Međunarodni univerzitetski centar /Inter-University Centre/ (koji je pod nadzorom međunarodne grupe akademskih radnika i koji na svoje tečajeve i konferencije svake godine privlači veliki broj zainteresovanih osoba iz inostranstva) smešten je odmah van gradskih zidina u zdanju u kojem se ranije nalazila Pedagoška akademija.

Iako je Dubrovnik pre otcepljenja Hrvatske od Jugoslavije spadao u regionalnu jedinicu pod splitskom upravom, posedovao je privredni i kulturni značaj po kojem je odskakao od ostalih mesta u toj regiji. To je i priznato kroz reformu lokalne uprave u Hrvatskoj koja je usledila nakon sticanja nezavisnosti tako što je Dubrovniku dodeljen status županije.

Demilitarizovani status grada

Mali dubrovački grad-država nikada nije posedovao veliki vojni potencijal, pa je njegova bezbednost počivala na kombinaciji diplomatske umešnosti i velike odbrambene moći zidina. Njegovo kasnije priključenje Austrijskoj monarhiji, a zatim Jugoslaviji, nije dovelo do veće militarizacije grada - iako je susedna luka Gruž neko vreme Jugoslaviji služila kao sasvim sporedan pomorski objekat. I Austrijska monarhija i Jugoslavija koncentrisale su svoje vojne kapacitete jugoistočno, u Kotorskom zalivu na južnom Jadranu, i severozapadno, u Splitu.

Još od 1936. godine kada je izgrađen, aerodrom Čilipi je najviše služio potrebama turizma. Demilitarizacija je bila uslov da UNESCO 1979. godine Dubrovniku dodeli status mesta svetske baštine.

Zaključak

Dubrovački Stari grad, srce drevne Raguze, van svake sumnje je mesto koje po svetskim merilima poseduje veliku istorijsku i kulturnu vrednost. Toj vrednosti je odato priznanje time što je grad uključen u UNESCO-ov Spisak mesta svetske baštine. U Dubrovniku je u izuzetno kompletnom obliku očuvana arhitektonska baština mediteranskog grada-države, zajedno sa njegovim širim kulturnim nasledem.

U skorije vreme to je postalo fokusna tačka za razvoj turističke privrede koja sada igra veoma značajnu ulogu u širem ekonomskom i društvenom razvoju ne samo Dalmacije, nego i Hrvatske i susednih kontinentalnih delova Balkana.

31 Jedna zanimljiva nedavna demografska studija pokazala je da ekonomska delatnost u Dubrovniku ima takav stimulativni efekat na neke susedne ruralne oblasti, kao što su Pelješac i Ston, da, premda opadanje broja stanovnika nije zaustavljeno (kao u velikim urbanim centrima), taj proces je barem usporen. Vidi Nenad Vekarić, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1991. (2 toma)

Simbolička privlačnost Starog grada, kao i ekonomska dinamičnost do koje je došlo zahvaljujući turizmu, učinile su da opština Dubrovnik postane važan kulturni i administrativni centar regije.

Posebnost te istorijske baštine i osećaj za tradiciju koji je uz nju vezan, kao i napredak koje je to područje doživelo, doprineli su stvaranju specifične lokalne kulture građana Dubrovnika. Ona se odlikuje jakim osećajem nezavisnosti, čiji je fokus i najživlji simbol stara Dubrovačka republika i Stari grad u samom njenom srcu.

/potpisano/
John B. Allcock

Dijagram 1: *Hrvatska: Noćenja turista*

Dijagram 2: ***Hrvatska: Noćenja turista po zemljama iz kojih dolaze, 1989., 1993. i 1994.***

Mapa 1: *Opština Dubrovnik*

Mapa 2: ***Dubrovačka republika***

/legenda/

Područje Dubrovačke republike do 1808.

Područja koja su pripadala Mletačkoj republici, ali su privremeno bila pod kontrolom
Dubrovačke republike

Područja pod kontrolom Mletačke republike

Izvor: Carter, Dubrovnik, str. 125

dr. John B. Allcock: kratka biografija

Dr. John B. Allcock je počasni profesor sociologije na Univerzitetu u Bradfordu, gde je predavao sociologiju između 1966. i 2000. godine. I dalje je na čelu istraživačkog tima za jugoistočno-evropske studije. Njegova glavna istraživačka oblast od 1968. godine je bivša Jugoslavija i zemlje koje su od nje nastale.

Osnovne publikacije u vezi s jugoslovenskim područjem

John B. Allcock, *Explaining Yugoslavia. /Tumačenje Jugoslavije/* (London: Hurst, i New York: Columbia University Press, 2000.)

John B. Allcock, Marko Milivojević i John J. Horton, ured., *Conflict in former Yugoslavia: An Encyclopaedia. /Enciklopedija sukoba u bivšoj Jugoslaviji/* (Denver, Santa Barbara i Oxford: ABC-Clio, 1998.)

John B. Allcock, John J. Horton i Marko Milivojević, ured., *Yugoslavia in Transition: choices and constraints. /Jugoslavija u tranziciji: izbori i ograničenja/* (Oxford i New York: Berg, 1992.)

John B. Allcock i Antonia Young, ured., *Black Lambs and Grey Falcons: women travellers in the Balkans /Crna janjad i sivi sokolovi: žene putnici na Balkanu/* (Bradford: Bradford University Press, 1991. dopunjeno izdanje 2000., New York i London: Berghahn Books.)

Marko Milivojević, John B. Allcock i Pierre Maurer, ured., *Yugoslavia's Security Dilemmas: armed forces, national defence and foreign policy. /Bezbedonosne dileme Jugoslavije: oružane snage, narodna odbrana i vanjska politika/*. (Oxford i New York: Berg, 1988.)

Osim toga, učestvovao je u osam kolektivnih dela za koja je napisao određena poglavlja, autor je više od dvadeset članaka u stručnim časopisima i napisao je prilog o Jugoslaviji i državama nastalim nakon njenog raspada za *Annual Register of World Events /Godišnji pregled svetskih događaja/*, između 1988. i 2001.

Rad iz oblasti sociologije turizma

Od posebne važnosti za dati slučaj je rad iz oblasti sociologije međunarodnog turizma kojem se dr. John B. Allcock posvetio između 1981. i 1995. godine. Veći deo ove istraživačke serije odnosio se na razvoj turizma u Dalmaciji i uključivao je niz studijskih boravaka u Hrvatskoj između 1981. i 1991. godine, prilikom kojih mu je kao baza prevashodno služio *Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku*, i koji su ostvareni pre svega zahvaljujući nizu stipendija Britanskog Saveta /British Council/ i Britanske akademije /British Academy/. U tom periodu on je takode bio aktivno angažovan u formiranju međunarodne akademske grupe posvećene istraživanju međunarodnog turizma, koja se naposljetku pretvorila u Komitet za istraživanje turizma Međunarodnog sociološkog udruženja.

"Sociology of Tourism"/"Sociologija turizma"/ i "Seasonality"/"Sezonstvo"/, u Stephen F. Witt i Luiz Moutinho, ured., *Tourism Marketing and Management Handbook /Priručnik za turistički marketing i menadžment/*. (New York i London:

Prentice Hall, 1989., 73-81 i 86-92; drugo izdanje 1994.; nastavničko izdanje 1995.)

Marie-Françoise Lanfant, John B. Allcock i Edward M. Bruner, ured., *International Tourism, Identity and Change /Međunarodni turizam, identitet i promene/*. (London: Sage Publications, 1995., takode je autor Poglavlja 5, "International tourism and the appropriation of history in the Balkans" /"Međunarodni turizam i prilagođavanje istorije na Balkanu"/.)

"Economic development and institutional underdevelopment: tourism and the private sector in Yugoslavia" /"Ekonomski razvoj i institucionalna zaostalost : turizam i privatni sektor u Jugoslaviji"/ u John B. Allcock, John J. Horton i Marko Milivojević, ured., *Yugoslavia in Transition: choices and constraints. /Jugoslavija u prelaznom periodu: izbori i ograničenja/* (Oxford: Berg, 1992.: 387-413.)

"Yugoslavia" /"Jugoslavija"/ u Dereck R. Hall ured., *Tourism and Economic Development in eastern Europe and the Soviet Union /Turizam i ekonomski razvoj u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu/*, London: Bellhaven Press, 1991.: 236-258.

(zajedno sa K. Przeclawskim) uredio i napisao uvod za posebno izdanje na temu "Tourism in centrally-planned economies" /"Turizam u centralizovanim privrednim sistemima"/: *Annals of Tourism Research /Anali turističkih istraživanja/*, 17 (1), 1990.

"The historical development of tourism in Yugoslavia to 1945" /"Istorijski razvoj turizma u Jugoslaviji do 1945. godine"/, u John B. Allcock i Joan Counihan, *Two Studies in the History of Tourism in Yugoslavia /Dve studije o istoriji turizma u Jugoslaviji/*. (University of Bradford, Bradford Studies on Yugoslavia /Univerzitet u Bradfordu, Bradfordške studije o Jugoslaviji/ br. 14, 1989.)

"Tourism as a sacred journey" /"Turizam kao sveto putovanje"/, *Loisir et Société*, 11 (1), 1988., 33-48.

"Tourism and industrialisation: patterns of work and civic culture in conflict - some reflections on the Yugoslav case" /"Turizam i industrijalizacija: obrasci rada i građanske kulture u sukobu - neka razmišljanja o jugoslovenskom slučaju"/. *Problems of Tourism /Problemi turizma/*, X (3), 1987.:38:48

"Yugoslavia's tourist trade: pot of gold or pig in a poke?" /"Jugoslovenski turizam: zlatna koka ili mačak u vreći?"/ *Annals of Tourism Research /Anali turističkih istraživanja/* 13, 1986: 565-588.

"Tourism and social change in Dalmatia" /"Turizam i društvene promene u Dalmaciji"/, *Journal of Development Studies /Časopis za studije razvoja/* 20 (1) 1983.:34-55

"The development of tourism in Yugoslavia: some conceptual and empirical lessons" /"Razvoj turizma u Jugoslaviji: neke konceptualne i empirijske pouke"/ u Istvan Dobozi i Peter Mándi, ured., *Emerging Development Patterns: European Contributions /Novi obrasci razvoja: evropski doprinos/*. (Budimpešta: EADI/Institut za Svetsku ekonomiju pri Mađarskoj akademiji nauka, 1983.)

Studies in Sociology of Tourism: with special reference to the role of tourism in the development of Yugoslav society. /Studija iz sociologije turizma: s posebnim osvrtom na ulogu turizma u razvoju jugoslovenskog društva/ Neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Bradfordu, 1990.

Savetnička uloga i slične aktivnosti

Dr. Allcock je bio specijalni savetnik pri Odabranom komitetu za vanjske poslove Donjeg doma, na sednicama o Centralnoj i Istočnoj Evropi 1992. godine i bio je veštak na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu od 1999. do 2000. godine. Ministarstvo za vanjske poslove i Odsek za međunarodni razvoj takode su ga konsultovali u vezi sa jugoslovenskom problematikom, a preduzeo je i nekoliko manjih privatnih konsultantskih poslova vezano za događaje na tom području.

Dr Allcock je radio kao referent za naučno-istraživačke projekte podnošene Savetu za ekonomska i socijalna istraživanja /ESRC - Economic and Social Research Council/, fondaciji Leverhulme Trust, Britanskoj akademiji, Međunarodnom odboru za naučno istraživanje i razmene /IREX -International Research and Exchanges Board/ i Savetu za istraživanja iz društvenih nauka u Kanadi /The Social Science Research Council of Canada/. Radio je i kao lektor za nekoliko izdavačkih kuća i stručnih časopisa. Često je bio u kontaktu s medijima, kako u Velikoj Britaniji tako i u inostranstvu, davao je informacije novinarima i pojavljivao se na radiju i televiziji, najčešće na Svetskom programu BBC-a.

Opšti podaci

Dr. Allcock je dugi niz godina bio član Britanskog nacionalnog komiteta Međunarodnog udruženja za jugoistočno-evropske studije /Association International d'Etudes du Sud-Est Européen/. Član je naučnog veća /comité scientifique/ časopisa *Balkanologie /Balkanologija/*. Često je putovao i radio u svim republikama bivše Jugoslavije i poseduje radni nivo poznavanja bosanskog/hrvatskog/srpskog i francuskog jezika.

Oktober 2003